

**Léon Bloy. *Huilen met de wolven in het bos. Gemeenplaatsen.* Vertaald door Robert de Does. Athenaeum - Polak & Van Gennep
Hans van Maanen. *Encyclopedie van misvattingen.* Boom**

Een 'sublieme bruid', noemde de Franse schrijfster Rachilde hem in haar *Portraits d'hommes* (1930), iemand die meer op zijn plaats was geweest in de middeleeuwen, toen geselende monniken en oorlogvoerende bisschoppen nog werden begrepen. Rachilde had het over Léon Bloy (1846-1917), die zichzelf een 'pelgrim van het Absolute' noemde en ongetwijfeld de meest kleurrijke maar ook de meest rabiate katholieke polemist was van het fin-de-siècle. Een aartsvijand van Vooruitgang, liberalisme, Verlichting, ongeloof, en vooral van de klasse die volgens hem al deze moderne kwalen in zich verenigde: de bourgeoisie.

Om gewaardeerd te worden moet je blijkbaar eerst zijn verdwenen. Vandaar dat menigeen nu met nostalgie terugkijkt naar de burgerij van weleer, geassocieerd met beschaving en eruditie, en met al die andere waarden en normen die in onze gedemocratiseerde spektakelmaatschappij lijken te zijn verdampt. Waren er nog maar echte burgers! Voor negentiende-eeuwse dichters en schrijvers als Gautier, Baudelaire, Flaubert of Villiers de l'Isle Adam een onbegrijpelijke verzuchting.

Ook Léon Bloy draait zich om in het graf. In 1902 publiceerde hij het eerste deel van *Exégèse des lieux-communs*. Flaubert had al eerder in zijn *Dictionnaire des idées reçues* een verzameling aangelegd van typisch burgerlijke gemeenplaatsen (bijvoorbeeld *absint*: 'Heeft meer soldaten gedood dan de Bedoeïenen' of *Italianen*: 'Allemaal verraders', etc.), maar zonder ze te duiden. In zijn boek, waarop in 1913 nog een vervolg is gekomen, doet Bloy dat wèl, op een hoogst eigenzinnige manier.

Voor Bloy waren al die gemeenplaatsen geladen met een diepere betekenis waar de burger zelf geen weet van had. De geschiedenis zag hij als het geheimschrift van God, en hetzelfde gold uiteraard voor de taal. Elk woord was altijd óók symbool van een goddelijke waarheid. De burger die zijn clichés uitspreekt, is daarom 'een stupide, maar getrouwe echo, die het woord Gods terugkaatst wanneer dit op lage plaatsten weerklinkt', aldus Bloy in een van de 'exegesese's'.

In *Huilen met de wolven in het bos*, een Nederlandse versie van de hand van Robert de Does, zal men deze passage niet terugvinden. Van de ruim driehonderd exegesese's in het origineel heeft De Does er slechts een honderdtal vertaald. Maar dat is genoeg om een goed idee te krijgen van dit - zeker voor een christen - vaak ongenadige geschrift, dat tot doel heeft de burger 'eindelijk de mond te snoeren'. De burger die Bloy definieert als 'de mens die geen enkel gebruik maakt van zijn denkvermogen en die leeft of schijnt te leven zonder ook maar één dag geprikkeld te worden door de behoefte om wat dan ook te begrijpen'.

Subtiliteit behoort niet tot Bloy's meest in het oog springende kwaliteiten. Dat blijkt ook uit zijn interpretaties. Zo vraagt hij zich, naar aanleiding van de gemeenplaats 'Ik wil niet sterven als een hond', af: waarom eigenlijk niet, als je geleefd hebt 'als een zwijn'? En bij 'Gezondheid vóór alles', reageert hij verrast: 'Wat nu! Nog vóór geld?' Inderdaad, want handel blijkt volgens de burger 'oorlog' te zijn, permanent bedrog van de klanten, en daarvoor is gezondheid noodzaak.

De gemeenplaats 'Zoals het hoort' duidt Bloy als volgt: 'Hoe meer men lijkt op iedereen, des te meer is men zoals het hoort. Zo werkt de heilige wijding van de massa'. Erg verrassend klinkt het niet, totdat Bloy deze gemeenplaats koppelt aan het bijbelwoord *Sint unum, sicut et nos* (Opdat zij één zijn gelijk als wij, Johannes 17:11): de betekenis draait opeens een slag, en de eis van conformisme wil nu zeggen 'dat het menselijk vee één onmetelijke en uniforme kudde imbecielen wordt, voor het grote zoenoffer...op zekere dag'. Welke dag? Ongetwijfeld de dag van het Laatste Oordeel, waarop Léon Bloy zijn leven lang met toenemend ongeduld heeft zitten wachten.

Op vergelijkbare manier meent hij in de dooddoener 'Je kunt niet alles hebben', komend uit de mond van zijn kruidenier, 'de geweldige weeklacht van Prometheus' te horen, terwijl de kreet 'Zaken zijn zaken' hem bijkans lyrisch stemt. Het gaat hier, schrijft Bloy, om 'de navel aller gemeenplaatsen, het allerhoogste woord van onze tijd', dat alleen door naïeve dichters en kunstenaars slecht wordt begrepen. 'In Zaken Zijn betekent in het Absolute verkeren. Een man die zich volledig aan zaken wijdt, leeft als een pilaarheilige die nooit afdaalt van zijn zuil', met andere woorden: niets is voor hem heilig, behalve die steeds mysterieuzer wordende 'zaken'.

Is dit nu werkelijk een diepere, symbolische betekenis? Niet zelden neemt Bloy genoeg met enkel ironie en persiflage, of hij wentelt zich onbeschaamd in sarcasme, bijvoorbeeld naar aanleiding van de gemeenplaats 'In hoger sferen': 'Een liefdedronken notaris die bij zijn notarisvrouw een vierde kind verwekt, vergetend dat hij al één waterhoofd en twee dwergjes heeft voortgebracht, leeft zo hoog als maar mogelijk is in hoger sferen, dat is zeker, en men zou moeten denken aan de monsterlijkheid van een apotheker die verzen schrijft om zich een nog duizelingwekkender hoogte voor te stellen'.

Veel interpretaties komen neer op een boosaardige ontmaskering. 'Goed doen in kleine kring' noemt Bloy 'een kwestie van afstand', oftewel: 'Hoe kleiner die kring is, des te meer doe je goed aan jezelf'. 'Een hart van goud', letterlijk aan te treffen bij 'huiseigenaren, deurwaarders, woekeraars', blijkt iemand voorgoed te verlossen van alle, vooral nobele 'aandoeningen'. En 'Wat geldt terzijde leggen' komt in Bloy's weinig charitatieve interpretatie neer op: nooit een aalmoes geven.

De boodschap is even duidelijk als - op den duur - voorspelbaar. Bloy, die de arbeid aan zijn boek ooit vergeleek met Dante's afdaling in de hel, was zich daarvan bewust. In de laatste exegese ('Er zijn er zoveel meer en niet de slechtste') zegt hij er vanwege het gevaar van 'doordrammerij' voortijdig mee op te houden. In de Franse versie volgt nog een 'conclusion', waarin Bloy het heeft over het aardse paradijs (dat hij gelijk stelt aan het verzonken Atlantis) en over de 'afgronden' die wij mensen zouden zijn. Maar dit slot is door De Does, die zich over het algemeen kundig van zijn taak heeft gekwetend, weggelaten. Wellicht om Bloy's reputatie als alles gelovend en onverdraagzaam katholiek niet al te zeer te onderstrepen.

Toch valt dat laatste moeilijk te vermijden. In *Huilen met de wolven in het bos* spat het katholicisme weliswaar niet overal van de pagina's, maar om Bloy's anti-burgelijke agressie ten volle te begrijpen zul je ook zijn fanatieke geloofsijver erbij moeten betrekken. Het punt is alleen, dat Bloy tegelijkertijd laat zien dat religieus fanatisme geen enkele belemmering hoeft te zijn voor literair vuurwerk. Als polemist kan hij zich

meten met de besten en de venijnigsten, en als symbolisch duidend van taal en wereld is hij geregeld van een overrompelende poëtische kracht, zij het minder in deze 'exegeses' dan in 'historische' prozagedichten als *La chevalière de la mort* (over Marie-Antoinette) en *L'âme de Napoléon*.

Wat Bloy zou hebben gevonden van Hans van Maanens *Encyclopedie van misvattingen*, oorspronkelijk (als 'kleine' encyclopedie) verschenen in 1989 en nu in een fors uitgebreide versie herdrukt, laat zich raden. Ogenschijnlijk gaat het om een verwant boek, maar naar geest en strekking blijkt het toch tot een geheel ander mentaal universum te behoren.

In het voetspoor van Karel van het Reve ('Henk Broekhuis') en diverse Amerikaanse voorgangers, corrigeert Van Maanen, wetenschapsjournalist van *Het Parool*, 'verstofte feiten, vastgeroeste meningen, nooit weerlegde onzin, nimmer getoetste geruchten'. Van het bestaan van een middeleeuws *ius primae noctis* tot het verbod op zwemmen na het eten, van de rivaliteit tussen Mozart en Salieri tot het vermeende masturberen van Onan - telkens blijkt het anders te zitten, ontbreekt ieder wetenschappelijk bewijs, of heeft men simpelweg slecht gelezen of klakkeloos overgeschreven.

Gelet op zijn wantrouwen tegen geloof en traditie en zijn vertrouwen in ratio, feiten en wetenschap, zou Van Maanen door Bloy ongetwijfeld zijn beschouwd als een achterneefje van de 'ongelovige Thomas', de 'patriarch van de positivisten' - in Bloy's vrome visie het tegendeel van een compliment. Maar zo ver zijn we inmiddels van God los: net zoals een niet-katholiek met gevoel voor stijl volop kan genieten van het proza van Léon Bloy, kan een Bloy-bewonderaar die zijn gezonde verstand heeft bewaard veel nuttigs opsteken uit de vaak verrassende encyclopedie van Hans van Maanen.

(*NRC Handelsblad*, 20-12-2002)